

Bevezetés a szociológiába

időpontok: 2012. február 4. 9:35, március 2. 13:35,
március 31. 13:35, április 20. 15:10

hely: Aula

oktató: Dr. Dóczi Tamás, egyetemi adjunktus

e-mail: doczi@tf.hu

Témakörök

1. Bevezetés - Mivel foglalkozik a szociológia? A szociológia helye a társadalomtudományok között. A szociológiai gondolkodás kialakulása. A szociológiai kutatások módszertana.
2. Demográfiai folyamatok hazánkban az ezredfordulón. Szocializáció és család.
3. A társadalom szerkezete, rétegződése. Társadalmi mobilitás, esélyegyenlőség. Etnikai csoportok, kisebbségek.
4. Társadalmi normák, értékek. **Devianciák.**
5. **Társadalmi változások: rendszerváltás, globalizáció.**

Deviáns viselkedések

- **Normaszegő viselkedés**
- Minden társadalomban/kultúrában más
- Egy társadalmon belül is lehetnek deviáns szubkultúrák
- Mi tartozik ide?
 - Bűnözés
 - Alkoholizmus
 - Drogfogyasztás
 - Öngyilkosság
 - Prostitúció
 - Szexuális devianciák

A fogalom története

- Szociálpatológia – a társadalom beteg, ha deviancia van benne
- Társadalmi problémák – minden, ami „rossz”
- Deviáns viselkedés – eltérés a normáktól
 - Nem minden deviancia káros
 - Bizonyos deviancia normális egy társadalomban
 - Szűkebb definíció: ami az egyén/társadalom számára káros
 - Mi lehet a mérce?

Elméletek a devianciáról 1

□ Biológiai

- A bűnözők jobban hasonlítanak a majmokra (Lombroso, 1870-es évek)
- XYY kromoszóma
- Öröklődik – egypetűjű ikrek vizsgálata – de ez cáfolható

□ Pszichológiai

- Frustráció-agresszió elmélet
- Pszichoanalitikus megközelítés
- Személyiség típusok
 - Önmagát kényeztető
 - Szexuális problémákkal rendelkező
 - Önmagát büntető
 - Feszültségekkel küszködő

□ Közgazdaságtani

- Racionális választás elmélete

Elméletek a devianciáról 2

Szociológiai elméletek

- Marx az elidegenedéssel és a hatalomnélküliséggel magyarázza
- Durkheim
 - A deviancia nem a viselkedés jellegéből, hanem a társadalom ítéletéből ered
 - Funkciója: a közös ítélet összehozza a társadalom tagjait
 - A teljesen konform társadalom nem változna, tehát nem is fejlődne
 - **Anómia**: a társadalmi normák meggyengülése pl. nagy változások idején
 - Nem tudni, mi a helyes és mi nem az
 - Pl. rendszerváltás Magyarországon
 - A nagyfokú deviancia okai nem az egyénben, hanem a társadalomban keresendők

Elméletek a devianciáról 3

Szociológiai elméletek

- Merton (1930-as évek) anómiaelmélete
 - **Anómia:** a megengedett/rendelkezésre álló eszközök és a társadalom által kívánatosnak tartott célok konfliktusa
 - Cél: anyagi siker, karrier, egyén felemelkedése
 - Eszköz: tanulás, munka, takarékoság

	célok	eszközök
Konformitás	+	+
Újítás (bűnözők, feltalálók)	+	-
Ritualizmus	-	+
Visszahúzódás (alkoholisták, drogfüggők)	-	-
Lázadás (forradalmárok)	+ -	+ -

Elméletek a devianciáról 4

Szociológiai elméletek

□ Kulturális elméletek

- A deviáns viselkedés meghatározása kultúrafüggő
- Chicago-i iskola – városszociológiai vizsgálatok
 - bizonyos kerületekben magasabb
 - Akik többet találkoznak vele, azok maguk is könnyebben válnak deviánssá
- Szubkulturális elméletek
 - A deviáns szubkultúrában erénynek számít egy olyan viselkedés, ami a tágabb társadalomban deviáns – és fordítva

□ Minősítési elmélet

- Ha valakire egyszer rákerül a stigma, akkor könnyebben is viselkedik aszerint

Vizsgálati módszerek

- Öngyilkossági arányszám
- Bűnözés
 - Ismertté vált bűncselekmények
 - Ismertté vált elkövetők
 - Vádlottak száma
 - Elítéltek száma
- Alkoholizmus
 - Jelinek képlet – májzsugoros halálesetekből
 - Lederman képlet – egy főre jutó tisztaszesz-fogyasztás
- Drogfogyasztás
 - Egészségügyben / rendőrségi adatok
- Vagy megkérdezzük az embereket, de ez nem egyszerű a devianciák esetében

Társadalmi változások

- A szociológiai elméleti gondolkodás egyik legfontosabb vizsgálati területe
- A tendenciák eredete, iránya, illetve jövőbeni kimenetele egyaránt foglalkoztatja a társadalomkutatókat
- Előbbi kettő empirikusan is vizsgálható, míg utóbbi esetében inkább elméletekre szorítkozhatunk
- Korábban nagyívű, univerzalista elméletek, de a II. VH óta inkább „középszintű elméletek” (Merton)
 - Egy adott hely/régió/társadalom
 - Egy adott időben

Az emberiség életében bekövetkezett legfontosabb változások

- Ősközösség: gyűjtögetés, vadászat, halászat
- Kb. 10000 éve – LETELEPEDÉS
 - Növénytermesztés - **Agrártársadalmak**
- Kb. 6000 éve – első államok, törvények
- 1700-as évek – IPARI FORRADALOM
 - Városiasodás
 - Modern állam kialakulása – szabályozottság
 - A szociológia vizsgálati terepe elsősorban a modern társadalom
- XX. század első fele: totalitárius politikai rendszerek
 - Fasizmus, náciizmus, kommunizmus – társadalmi átalakítási kísérletek
- XX. század második fele: információs robbanás
 - Ez jelenleg is zajló folyamatokat indított el
 - Globalizáció
 - Kétpólusú világrend felbomlása

Miben nyilvánul meg a mai társadalmak fejlődése?

- Gazdasági növekedés – GDP
- A gazdaság szerkezetének átalakulása
 - Ipar -> szolgáltatóipar
- Életszínvonal emelkedése
- Városok fejlődése
- Iskolázottsági mutatók javulása
- Halandóság javulása

Elméletek a társadalmak változásairól (1)

- Evolúciós elméletek
 - Egyre fejlettebb lesz a társadalom
 - Comte, Tönnies
 - Rostow: 5 szint
 1. Tradicionális társadalom
 2. A felemelkedés előfeltételeinek megteremtése
 3. Felemelkedés (takeoff)
 4. Út az érettség felé
 5. Magas szintű tömeges fogyasztás
- Konfliktus elméletek
 - A változást a társadalmi csoportok közötti ellentétek indukálják
 - Marx, Dahrendorf

Elméletek a társadalmak változásairól (2)

- Strukturalista-funkcionalista elméletek
 - A struktúra állandó – család, kormányzat, oktatás, gazdaság, vallás
 - A funkciók dinamikusabbak és változnak
- Ogburn elmélete
 - A materiális világ (technika) fejlődését csak később követi a kultúra átalakulása
- Elias: A civilizáció folyamata
 - Az erőszak visszaszorulása - civilizálódás
 - Társadalmi kontrol helyett önkontrol –de ezt egyénileg kell megtanulni

Hogyan?

□ Kulturális formák

- Evolúció – a komplexitás felé
- Diffúzió, akkulturáció – újdonságok átvétele egy másik társadalomtól

□ Társadalmi formák

- Forradalom – megváltoztatja a társadalmi rendet
- Modernizáció – nagyon komplex folyamat
- Globalizáció – még tanuljuk

Modernizáció

Több elemet tartalmaz

- Iparosodás
- Városiasodás
- Oktatási expanzió
- Politikai demokratizálódás
- Szekularizáció
- Kultúra - társadalmi értékek és normák
 - Családtervezés, individualizáció
- A modernizáció történhet erőszakosan is

A modernizáció problémái

- Nem mindenki képes az újításra
- Le kell térni egy megkezdett fejlődési útról
- Konfliktusokkal jár
- Benne van a kudarc
- Nem minden területen történik egyszerre
- Offe: A kelet-európai rendszerváltásokról
 - Demokratizálódás, piacosodás ÉS nemzetépítés
- Dahrendorf
 - Piacgazdaság – Demokrácia – Társadalmi kohézió közül csak 2-t választhatunk

Magyarország

Meghiúsult kísérletek sorozata (Andorka)

1. Reformkortól 1849-ig
 - Iparosodás, demokratizálódás, kultúra, oktatás
1. Monarchia időszaka 1914-ig
 - Iparosodás, városiasodás, szekularizáció, oktatás
1. 2 világháború között felemás
 - Oktatás, kultúra, de ellentétes folyamatok is
1. 1947-56 erőszakos szocialista modernizáció
 - Iparosodás, szekularizáció
1. Az 1960-as évektől 1989-ig – (túl) lassú fejlődés időszaka
 - Iparosodás, városiasodás, oktatás, szekularizáció, kultúra, életszínvonal
1. 1989-90-től ellentétes irányok
 - Oktatás, demokratizálódás, kultúra
 - Vallás előretörése
 - Poszt-modernizáció: poszt-indusztrializáció, szuburbanizáció, digitális forradalom

1989-90-es rendszerváltás

- Demokratikus intézményrendszer kialakulása gyors
- Piacgazdaság is alakul
- Társadalmi normák még nem szilárdultak meg
- Előzmények (1980-as évek)
 - Világpolitika
 - Második gazdaság
 - Információs társadalom kezdetei
 - Határok megnyílnak

A rendszerváltás társadalmi következményei

- Állami nagyipar összeomlása: gazdasági visszaesés, munkanélküliség
- Jövedelmi különbségek növekedése, szegények aránya magasabb, középosztályból többen lefelé
- Új társadalmi csoportok – pl. vállalkozók
- Menedzser-kapitalizmus
- Zéró összegű játzmák
- Anómia – értékválság, bizonytalanság
- Alacsony bizalom a közintézmények és a demokrácia iránt

Az EU integráció társadalmi hatásai

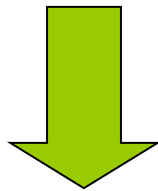
- Növekvő földrajzi mobilitás – külföldi munkavállalás, tanulás
- Európai állampolgárok lettünk
- Regionalizáció – új területi felosztások
- Pályázatok jelentősége - problémái
- Az uniós jogszabályok mindenkire hatással vannak
- Határok megnyíltak – szabadon utazhatunk
- Nem mindenki éli meg egyformán az integrációt
- Nyertesek és vesztesek
 - Kritériumok: nyelvtudás, szakképzettség
 - Vesztesek: agrárium, hátrányos helyzetű régiók, vállalkozók

A globalizáció, mint kulturális-gazdasági jelenség

- ❑ A globalizáció, mint fogalom jelentése épp annyira tisztázatlan, mint amennyire gyakran használjuk
- ❑ Sokak szerint a globális gazdaság kialakulása már a XIX. század végén, sőt, tulajdonképpen az amerikai kontinens meghódításával megkezdődött
- ❑ A jelenleg is zajló “digitális forradalom” lehetővé tette a **pénz és az információ elektronikus áramlását**, így a világgazdaság folyamatai minden korábbi korszaknál intenzívebbé váltak, és egyre több országot, régiót, várost és embert érintenek
- ❑ A globalizáció – bár a gazdaságon alapszik, - **nem csak gazdasági, hanem legalább annyira kulturális és politikai jelenség is**, amely elsősorban a kommunikációs rendszerek fejlődéséből eredeztethető (Giddens, 2000).
- ❑ Az elmúlt évtized társadalmi változásai nagyrészt a globalizáció gazdasági-kulturális-politikai hatásainak manifesztációi

Milyen területeken érvényesül?

- Gazdaság – multinacionális vállalatok, nemzetközi tőzsde, VILÁGválság
- Kultúra - társadalmi normák, művészet, sport
- Politika – szupranacionális szervezetek
- Média – hírek, információk

- Globális társadalom formálódása
 - Globális falu / globális hálózatok

A globalizáció „motorjai”

- Tudomány
- Technológia
- Racionális gondolkodás
 - Azt gondoltuk, ettől nagyobb lesz az ellenőrzésünk a dolgok felett, de ez nem egyértelmű
- Élén a „nyugati” civilizáció áll
 - Demokrácia, szabad piac, tolerancia más kultúrákkal szemben, fogyasztói társadalom, újítások, individualizáció
- Elektronikus pénzmozgás

Kritikai-szociológiai elméletek a globalizációról

Ulrich Beck, Zygmunt Bauman

- A globalizáció alatt Beck (2005) elsősorban annak *transznacionális* – nemzetek feletti – aspektusát érti, amely **transznacionális tereket, eredményeket, problémákat, konfliktusokat és életutakat** hoz létre
- A világméretű folyamat nagyon is érzékelhető a világ számos pontján, ráadásul úgy, hogy egyazon folyamat egy időben **a világ különböző pontjain különböző hatást** vált ki
- Bauman (1998) úgy fogalmaz, hogy *a gazdagság globális, a nyomor lokális*, más szóval a szegénységet nem azok érzékelik elsősorban, akik a transznacionális tér „világpolgárai.”
- A globalizációt Beck (2005) egyfajta második modernitásként tekinti, amelyben azonban nem a nemzetállamok, hanem valamiféle transznacionális államszervezetek jelentik majd a politikai-gazdasági cselekvés meghatározó kereteit.

Z. Bauman: Globalizáció

- A nemzetállamok hátrébe szorulnak
- A globalizáció erői olyanok, mint a természeti katasztrófák
- „Új világrendetlenség”
- Deregularizáció, liberalizáció, flexibilitás
- Világméretű rétegződés és mobilitás
- A valóságot mediatizált formában kapjuk (Baudrillard)
 - Pl: Diana hercegnő halála

U. Beck: Mi a globalizáció?

- Transznacionális integráció – nemzeti dezintegráció
- A multinacionális cégek gyenge államokban érdekeltek
- A gazdaság szereplői globális térben mozognak, de a társadalmi következményekkel az államnak kell számolnia
- Kockázati társadalom
 - A jelen cselekvését a jövővel indokoljuk
- Társadalmi közelség – földrajzi távolság és fordítva

Két ellentétes gondolkodásmód

A. Giddens

- Kozmopolita tolerancia - támogatja
- Fundamentalizmus – ellenzi
 - Veszélyben a tradíciók
 - Legjobb példa az Iszlám
- Globalizáció-kritikai mozgalmak megjelenése
- Negatívumok:
 - A növekedés ökológiai kockázattal jár
 - Az egyenlőtlenségek növekednek – a világ legszegényebb ötöde 1,4%-ban részesül a vagyonból